

T o l n a i D a l i J á n o s

hazatérésének ideje

Hálás feladatnak bizonyulna, ha kutatóink közül valaki a hajdani segélyezett diákokra vonatkozó adatokat összegyűjtve, belőlük nemcsak az itthon, de a külső országokban tanuló alumnusok életéről és életlehetőségéről is képet tárna elénk, hiszen ebben az esetben szakíróink nem lennének reá szorulva a nagyon is bizonytalan talajon mozgó találgatásokra.

Mindenek előtt megláthatnók, hogy különösen az idegen országokban bujdosó diákjaink nem voltak csak úgy istenszámában elbocsátva, hanem számontartották őket. A levelezés révén való összeköttetés éppen úgy megvolt a diák, mint a jóltevő (patrónus, vagy patróna) részéről. Sőt a jövő-menő többi diák útján történő hirdások és hirszerzések nemcsak az ujság utáni kíváncsiságból, de helyzetük és előhaladásuk megtudásából is történtek. Tehát nem mindég a segélyösszeg mennyiségében kell az okot keresnünk akkor, ha azt tapasztaljuk, hogy egyik diák csak egy, a másik azonban már három, sőt öt, nem éppen ritka esetben pedig még ennél is több évig látogathatta az akadémiákat.

Öregbik Rákóczi György fejedelemről tudjuk, hogy segélyezett diákjairól, vagy legalább is a rájuk fordított kiadásokról könyvet vezetett. E feljegyzések ha nem is voltak a mai követelményeknek megfelelő nyilvántartások, minthogy különösen a minősítéshez szükséges adatok legnagyobb részét az emlékezetre birták, emlékeztetőnek mégis elégségesek voltak s ezért még a nagyon óvatos fejedelem és a közmivelődési feladatokban való segítsége: a püspök is tudta, hogy diákjai mit érnek, milyen állás betöltésére alkalmasak. Ennek következtében már hazahívásuk előtt előre meghatározták a nekik szánt helyet is.

A hazahívó levél és az utiköltség megérkezése után a diák

hazatérő társainak valamelyike útján jelentette is patrónusának szabadulásának idejétáját, tehát ennek tekintetbe vételével tétette meg a fejedelem vagy a püspök az elfoglalandó állás előkészítéséhez és a megélhetési lehetőség biztosításához szükséges intézkedéseket.

Itt tehát egy terv szerinti vérkeringést fog felfedezni az, aki az előrebocsátottan említett adatgyűjtést el fogja végezni.

A hollandiai leydai akadémia anyakönyvében 1631 október hónapban az alábbi négy magyar tanuló neve van bevezetve: október 22-én Gabriel Haller de Hallerkeo Hung(arus) baro Transylvanus, (Annorum) 17, L(ogicae studiosus).

22-én Stephanus Strigonius Hung(arus) ephorus (Gabrielis Haller) (Annorum) 26, T(heologiae studiosus).

31-én Stephanus Meddycinus Hung(arus, Annorum) 27, T(heologiae stud.)

31-én Johannes Tholnaeres Hung(arus, Annorum) 25, T(heologiae stud.)¹⁾

Haller Gábor naplójában azt olvassuk, hogy egy esztendei Odera melletti Frankfurtban való tanulása után 1631 október 11-én érkezett Leydába. Majd néhány nappal később, vagyis október 26-án "Jöttek magyarok ketten fel, Tholnai János kolozsvári mester ennek előtte, és Megyesi István."²⁾ Közülök az aranyosmedgyesi születésű Megyesi István, Megyesi Pálnak, a fejedelem későbbi udvari prédikátorának testvére volt, mignem Tolnai Jánosról csak annyit állapíthatunk meg, hogy a török megszállás alatt levő dunántuli Tolna városban, vagy megyében 1606-ban láthatta meg a napvilágot. Gyulafehérvári tanulásának befejezése után rektorságra rendeltetett. A továbbiakban az is biztosan meghatározható, hogy az 1630. esztendőben került Kolozsvárra s lépte át az óvári orthodox iskola küszöbét. Az is egészen valószínű, hogy külső országokba való bujdosásban Leydába közvetlenül Kolozsvárról érkezett, tehát 1631 nyarának végéig volt a kolozsvári iskola tanára.³⁾

1) Archiv des Vereines für siebenb. Landeskunde. N.F. XVI. 207.

2) ETA. IV. lo.

3) Zoványi Jenő cikkei. 488. Miklós Ödön: Tolnai Dali János ifjúkora. Dunántuli Prot. Lap. 1921: 62, 72.

Hollandiába történt megérkezése után nevét Haller naplójában még háromszor olvashatjuk, ugymint 1631 december 8-án, amikor is "kértem Tholnay János uramtól 6 aranyat kölcsön", továbbá 1632 február 17-én "kértem másodszer Tholnai János uramtól kölcsön 3 aranyat," végül március 24-én ismét csak "Tholnai János uram adott Ducatos 4. et stiferos 24."⁴⁾

E fölöslegesnek látszó adatokat csupán azért idézem újra, hogy ezzel is bizonyítható legyen a szűkmarkunak kikiáltott fejedelemnek észszerű pénzgazdálkodása, megszorítva ott a kiadásokat, ahol fölöslegesnek látta, viszont ott és akkor áldozva, amikor és amiben szükségesnek bizonyult. Tolnai Dalí János pedig kellőképpen el lehetett látva pénzzel, amit különben még az is bizonyít, hogy módjában lehetett hét esztendeig folytatni külső országokbeli tanulását. Odakünn ugyanis a hollandiai Leydából Franekerába, onnan Groningába, majd Angliába: Londonba bujdosott, idegen országokbeli tartózkodásának legnagyobb részét ott töltvén el.

Se a hazahívó, se a szabadulás idejét jelentő levelet nem ismerjük, bizonyosan az idők viharaiiban kallódtak el. Tolnai válasza azonban 1638 nyarának dereka táján már a fejedelem kezében lehetett, amit leginkább hazaérkezése időpontjával bizonyíthatunk, valamint azzal a körülménnyel, hogy állása előkészítésére vonatkozó rendeletét Rákóczi már augusztus végén kiadta.⁵⁾

Veres János Kolozsvár városi sáfárpolgár 1638 szeptember 6-án azt jegyezte be számadáskönyvébe, hogy "Erkezők salussal (fejedelem) vrunk hivataliara (vagyis hívására) Joannes Tonaj, Vrunk Angliában tanult Alumnussa negyed magaval, attam szállására egy tiukot f.- den. lo. - Negy font must den. 6. - Nyolcz cipott den. 8.- Negy ejtel bort l p[er] den. 6. tt 24."⁶⁾ Innen azután másnap Fehérvárra kocsikázott tovább.

Mínthogy az ut Fehérvárig egyszeri, mégpedig Enyeden való megszakítással és megpihenéssel három napig szokott tartani, ennélfogva a fejedelmi székvárosba szeptember 9-én érkezett meg. Itt azután Rákóczinál jelentkezve, amig a tüzetes utasítást meg-

4) ETA. IV. 11,12.

5) Makkai László: A magyar puritánusok harca a feudalizmus ellen. Bp, 1952. 76.

6) Sáfár 1638: 187.

kaphatta, majdnem két hétig tartózkodott. Ez alatt az idő alatt szállást hihetőleg a kollégium diákjai között kapott. Az adott kedvező körülmények között bizonyosan nem mulasztotta el az alkalmat, hogy az Angliában magába szívott puritánus szellemmel ne ismeresse meg lakótársait. Különösképpen pedig éppen ekkor külső országokbeli bujdosásra, netalán éppen az eleddig Tolnaitól élvezett alumniummal utba indulandó Nagyari Benedek öregdiákra lehetett erősebb hatással, aki azután öt esztendő múlva, a puritánus eszméknek hasonlóképpen meggyőződéses hirdetőjeként tért haza.

Tolnaival kapcsolatosan a kolozsvári sáfárpolgár számadáskönyve szeptember 23-án arról számol be: "Erkezek salussal Fejervarrol Vrunck Alumnussa TonaJ Janos eöteöd magaval, megyen ki Patakj Mestersegre, atta[m] szállasara egy tiukot den. lo. - Hat font hust tt. f.- den. 9. - tiz Cipot den. lo. - Negy ejtel bort den. 24. tt. f.- den. 34. - Eodem die Gazdalkotta[m] az Vrunck Alumnussanak TonaJ Jánosnak Vaczorara atta[m]" ugyanazt az étel-italmennyiséget, mint amit délre utaltak ki, hozzá még két gyertitát (den 2.) Az ezt követő napon pedig azt jegyezte fel a sáfár, hogy: "Joannes TonaJ-nak...atta[m] az kocziJa elejben Tott Andras es Teörök Janos nyolcz lovat, vittek Varadigh, fizettem fl.12.-"7)

Tolnai tehát 1638 szeptember 23-án reggel, a tíz órai ebédidő előtt érkezett Fehérvárról Kolozsvárra, innen pedig 24-én ugyancsak kora reggel indult tovább Várad irányában.

E nevezetes szerepet vitt férfinak 1638 szeptember 9-re Fehérvárra történt megérkezésétől kezdődőleg számíthatjuk azt az eseménysorozatot, amelyet az ő harcos egyénisége indított meg a puritánus eszméknek hazai terjesztése érdekében. De ugyanettől a naptól számított pontosan két hónap múlva, vagyis november 9-én indult Nagyari Benedek Fehérvárról külső országokbeli bujdosásra, amit az a helyzet is bizonyít, hogy három nap múlva Szokoli Bélint nevű alumnustársával már Kolozsvárra való érkezését jegyzi fel a sáfárpolgár,⁸⁾ hogy azután - bárha Tolnainál higgadtabb vérmérséklettel - öt esztendő múlva ő is ugyanennek az ügynek szolgálatába állítsa tettejét.

7) I.h. 1638: 195, 196, 250.

8) Herepei János: Nagyari Benedek. EM. 1940: 316-17.